

Opvoedinterventies voor pleegzorg en adoptie: een meta-analyse

N. K. Schoemaker · W. G. M. Wentholt · A. Goemans · H. J. Vermeer · F. Juffer · L. R. A. Alink

Published online: 7 april 2022

© Bohn Stafleu van Loghum is een imprint van Springer Media B.V., onderdeel van Springer Nature 2022

Samenvatting Pleeg- en adoptieouders ervaren vaak uitdagingen in de opvoeding van kinderen die door negatieve vroege ervaringen in hun leven een hoger risico hebben op het ontwikkelen van onveilige gehechtheidsrelaties, gedragsproblemen en disregulatie van stress. Er zijn verschillende interventieprogramma's ontwikkeld om pleeg- en adoptieouders hierbij te helpen. In het huidige onderzoek zijn acht meta-analyses uitgevoerd om de effectiviteit van deze interventieprogramma's te onderzoeken op vier ouderuitkomsten (sensitief opvoeden, disfunctioneel disciplineren, opvoedkennis en attitudes, opvoedstress), drie kinduitkomsten (veilige gehechtheid, gedragsproblemen, dagelijkse cortisolspiegel) en *breakdown* (vroegtijdig afgebroken plaatsing). De resultaten laten positieve effecten voor de vier ouderuitkomsten zien. Ook is een positief effect gevonden voor gedragsproblemen van het kind, maar niet voor gehechtheid, dagelijkse cortisolspiegel van het kind of *breakdown*. Indirecte effecten op de kinduitkomsten

zijn mogelijk vertraagd en daarom zijn langdurige vervolgonderzoeken nodig om de effecten van opvoedinterventies voor kinderen te onderzoeken. Bovendien is meer onderzoek nodig naar de effectiviteit van interventieprogramma's voor Nederlandse pleeg- en adoptiegezinnen en naar specifieke interventie-elementen.

Trefwoorden meta-analyse · pleegzorg · adoptie · interventie · opvoeding

Inleiding

Pleeg- en adoptiekinderen hebben vaak negatieve vroege ervaringen meegemaakt voorafgaand aan hun plaatsing in het pleeg- of adoptiegezin, zoals scheiding van hun biologische ouders en mishandeling of verwaarlozing. Hoewel een pleeg- en adoptieplaatsing gezien kan worden als een verbetering ten opzichte van de eerdere opvoedsituatie, kunnen de negatieve vroege ervaringen het aangaan van een (gehechtheids)relatie met nieuwe opvoeders bemoeilijken en bijdragen aan de ontwikkeling of instandhouding van emotionele en gedragsproblemen. De zorg voor pleeg- en adoptiekinderen is daarom vaak een veeleisende taak en verschillende interventieprogramma's zijn ontwikkeld om pleeg- en adoptieouders hierbij te ondersteunen.

Negatieve vroege ervaringen kunnen resulteren in emotionele en gedragsproblemen. Het aangaan van gehechtheidsrelaties is hierbij een belangrijk onderliggend mechanisme. Kinderen kunnen in stressvolle situaties verschillende strategieën hanteren als reactie op een opvoeder (gehechtheidsfiguur) en deze strategieën geven een indicatie voor de kwaliteit van de gehechtheidsrelatie. Veilig gehechte kinderen zoeken contact en troost bij hun gehechtheidsfiguur als ze van streek zijn, terwijl kinderen met een onvei-

Dit is een bewerkte vertaling van Schoemaker NK, Wentholt WGM, Goemans A, Vermeer HJ, Juffer F, Alink LRA. A meta-analytic review of parenting interventions in foster care and adoption. *Dev Psychopathol.* 2020 Aug;32(3):1149–72.

N. K. Schoemaker (✉) · H. J. Vermeer · F. Juffer · L. R. A. Alink
Instituut Pedagogische Wetenschappen, Universiteit Leiden,
Leiden, Nederland
schoemaker@essb.eur.nl

N. K. Schoemaker
Department of Psychology, Education and Child Studies,
Erasmus Universiteit Rotterdam, Rotterdam, Nederland

W. G. M. Wentholt
Instituut Psychologie, Universiteit Leiden, Leiden,
Nederland

A. Goemans
Jeugdbescherming West, Den Haag, Nederland

lige gehechtheid nauwelijks contact en troost zoeken (vermijdend gehechtheidsgedrag) of wel contact en troost zoeken, maar van streek blijven doordat ze hun emoties niet goed kunnen reguleren (ambivalent gehechtheidsgedrag) [1]. Onveilig gedesorganiseerd gehechte kinderen laten een tijdelijke verstoring van veilig of onveilig gehechtheidsgedrag zien [2]. Onderzoek laat zien dat een onveilige (gedesorganiseerde) gehechtheid de kans op het ontwikkelen van gedragsproblemen en psychopathologie vergroot [3, 4]. Daarnaast blijkt dat pleeg- en adoptiekinderen meer kans hebben op het ontwikkelen van een onveilig gedesorganiseerde gehechtheidsrelatie met hun nieuwe opvoeders, dan kinderen die bij hun eigen ouders kunnen opgroeien [5, 6]. Bovendien vergroten negatieve vroege ervaringen en gedragsproblemen van pleeg- en adoptiekinderen de kans op vroegtijdig afgebroken plaatsingen (*breakdown*) en laat onderzoek zien dat met een toename van het aantal plaatsingen ook de kans op de ontwikkeling van emotionele en gedragsproblemen toeneemt [7, 8].

Pleeg- en adoptieouders maken zich vaak zorgen over de gehechtheid en gedragsproblemen van hun kinderen. Ook ervaren ze vaak stress door de plaatsing, opvoeding of interactie met kinderen die gedragsproblemen laten zien [9]. Verhoogde stressniveaus kunnen sensitief (disciplinerings)gedrag van opvoeders afremmen [10]. Het is dus belangrijk dat interventieprogramma's gericht zijn op het verminderen van opvoedstress bij pleeg- en adoptieouders. Daarnaast laat onderzoek zien dat gehechtheidsrelaties verbeterd kunnen worden met interventieprogramma's gericht op het bevorderen van de sensitiviteit van ouders [11]. Sensitiviteit is het accuraat observeren en interpreteren van (gedrags)signalen van het kind en het prompt en adequaat reageren op deze signalen [1]. Sensitief opvoeden is echter mogelijk niet genoeg om de vaak hardnekkige gedragsproblemen van pleeg- en adoptiekinderen te verminderen. Consistent disciplineren en positieve bekrachtiging van gewenst gedrag kunnen ook nodig zijn [12]. Daarnaast kan het relevant zijn dat pleeg- en adoptieouders begrijpen waar het gedrag van de kinderen vandaan komt. Onderzoek laat zien dat opvoedinterventies met een psycho-educatieve component effectief zijn in het verbeteren van de opvoeder-kindrelatie en in het verminderen van gedragsproblemen bij pleegkinderen [13].

Het huidige onderzoek heeft als doel te onderzoeken of opvoedinterventies voor pleeg- en adoptieouders effectief zijn in het verbeteren van hun opvoeding en of opvoedinterventies indirect de resultaten voor kinderen en *breakdown* kunnen verbeteren. We hebben acht meta-analyses uitgevoerd om de effectiviteit van opvoedinterventies voor pleeg- en adoptiegezinnen te onderzoeken op verschillende ouderuitkomsten (sensitief opvoeden, disfunctioneel disciplineren, kennis en attitudes, en stress), kinduitkomsten (gehechtheid, gedragsproblemen en dagelijkse cortisol-

spiegels) en *breakdown*. In een meta-analyse worden de resultaten van eerder uitgevoerde onderzoeken samengenomen, wat de steekproefgrootte en daarmee de betrouwbaarheid van de resultaten vergroot, om een gecombineerde effectgrootte te berekenen.

Methode

Zoekproces

We hebben systematisch gezocht in drie digitale databases (ERIC, PsycINFO en Web of Science) naar artikelen, dissertaties en (delen van) boeken gepubliceerd voor januari 2018. Er is gebruikgemaakt van de volgende zoektermen: *interven** en/of *preven**, gecombineerd met *foster** en/of *adopt**, en *parent** en/of *mother** en/of *father**. Publicaties zijn geïncludeerd wanneer ze in het Engels geschreven waren en als ze een interventiegroep van pleeg- en/of adoptieouders vergeleken met een controlegroep. Uiteindelijk zijn in totaal 63 geschikte publicaties gebruikt voor de meta-analyses (zie Schoemaker et al., 2020 voor een uitgebreide beschrijving van het zoekproces [14]).

Coderingssysteem

Om mogelijke constructen voor aparte meta-analyses te identificeren zijn de uitkomstmaten en eigenschappen van de steekproef, het onderzoeksontwerp en de interventies gecodeerd aan de hand van een gestandaardiseerd coderingssysteem. Eigenschappen van de steekproef, het onderzoeksontwerp en uitkomstmaten voor ouders en kinderen per publicatie, en een overzicht van de meest relevante interventie-eigenschappen zijn gepresenteerd in Schoemaker et al., 2020 [14].

Uitkomstconstructen

We vonden acht relevante constructen waarvan een effectgrootte werd gerapporteerd in ten minste drie publicaties: vier ouderuitkomsten (sensitief opvoeden, disfunctioneel disciplineren, opvoedingskennis en attitudes, en opvoedstress), drie kinduitkomsten (gehechtheid, gedragsproblemen en dagelijkse cortisolspiegel) en *breakdown*. Hierbij hebben we kritisch naar de gebruikte onderzoeksinstrumenten gekeken die door de individuele publicaties zijn gebruikt. Zeven publicaties hebben we geëxcludeerd omdat deze uitkomstmaten hadden gebruikt die niet overeenkwamen met een van de acht constructen. Om de overige 56 records te kunnen includeren, zijn de auteurs van vier publicaties benaderd om data voor een aantal uitkomstmaten te verstrekken. Eén auteur heeft dit verzoek ingewilligd. In de uiteindelijke meta-analyses zijn dus 53 publicaties geïncludeerd (zie Schoemaker et al., 2020 voor een stroomdiagram en extractie van de effectgroottes per publicatie [14]).

Data-analyses

Met behulp van Comprehensive Meta-Analysis (CMA) versie 2 zijn acht meta-analyses uitgevoerd [15]. Steekproefgrootte, ruwe gemiddelden en standaarddeviaties van of verschilscores tussen voor- en naming en geaggregeerde test-hertestcorrelaties zijn zo veel mogelijk gebruikt voor het berekenen van de gecombineerde effectgrootte Hedges g [16]. Een *random effects model* werd gebruikt om de data te analyseren en een gecombineerde effectgrootte per construct te berekenen [17]. Deze gecombineerde effectgrootte geeft een algemeen beeld van het interventie-effect per construct. Met andere woorden: hoe effectief interventies in het algemeen zijn in het bevorderen van ouder- en kinduitkomsten, en in het voorkomen van breakdown.

De mate van homogeniteit/heterogeniteit tussen publicaties is onderzocht met twee indicatoren (Q statistiek en I^2 , zie Schoemaker et al., 2020 [14]). Tijdens het identificeren van uitbijters aan de hand van gestandaardiseerde z -scores werd één effectgrootte gezien als uitbijter. De meta-analyse voor gedragsproblemen bij kinderen is daarom twee keer uitgevoerd: één keer met en één keer zonder deze publicatie. Kendall's τ en de *trim-and-fill*-procedure zijn gebruikt om een mogelijke publicatiebias te onderzoeken. Publicatiebias wijst op selectieve publicatie van onderzoeken, waarbij bijvoorbeeld alleen significante resultaten worden gepubliceerd en niet ook de niet-significante resultaten. Voor de meeste constructen zijn er geen aanwijzingen voor publicatiebias gevonden. Alleen voor sensitief opvoeden, disfunctioneel disciplineren, opvoedkennis en attitudes, en breakdown waren de resultaten niet eenduidig.

In tab. 1 worden het aantal onderzoeken (k), de totale steekproefgrootte per meta-analyse (N), de gecombineerde effectgrootte (Hedges g) en een 95%-betrouwbaarheidsinterval (95%-BI) per construct weergegeven.

Resultaten

Ouderuitkomsten

Sensitief opvoeden

Er werd een significant en groot effect gevonden voor sensitief opvoeden ($g=2,20$, $p<0,001$), zie tab. 1. Kendall's τ suggereerde de aanwezigheid van een publicatiebias, maar dit bleek niet uit de *trim-and-fill*-procedure. De resultaten geven aan dat pleeg- en adoptieouders die een interventieprogramma hebben ontvangen, een grotere toename van sensitief opvoeden laten zien dan de controlegroep.

Disfunctioneel disciplineren

Er werd een significant en medium effect gevonden voor disfunctioneel disciplineren ($g=0,58$, $p=0,01$; tab. 1). Kendall's τ suggereerde dat er geen sprake was van publicatiebias, maar uit de *trim-and-fill*-procedure bleek dat het waarschijnlijk is dat aan de linkerkant van het gemiddelde een publicatie ontbreekt. Als deze publicatie ingevuld zou worden, zou de geschatte effectgrootte verschuiven van 0,58 (95%-BI 0,14–1,02) naar 0,53 (95%-BI 0,13–0,93), wat nog steeds een significante effectgrootte is. Pleeg- en adoptieouders die een interventieprogramma kregen, laten dus een grotere afname van disfunctioneel disciplineren zien dan de controlegroep.

Opvoedkennis en attitudes

Er werd een significant en klein tot medium effect gevonden voor opvoedkennis en attitudes ($g=0,35$, $p=0,01$; tab. 1). Kendall's τ suggereerde dat er geen sprake was van publicatiebias. De *trim-and-fill*-procedure liet echter zien dat er waarschijnlijk een publicatie ontbreekt aan de rechterkant van het gemiddelde. Als deze publicatie ingevuld zou worden, zou de geschatte effectgrootte verschuiven van 0,35 (95%-BI 0,08–0,62) naar 0,40 (95%-BI 0,23–0,60). Een grotere toename in opvoedkennis en attitudes werd waargenomen wanneer pleeg- en adoptieouders een interventieprogramma hebben ontvangen (ten opzichte van de controlegroep).

Tabel 1 Resultaten van de acht meta-analyses

	Aantal onderzoeken (k)	Totale steekproefgrootte (N)	Gecombineerde effectgrootte (Hedges g)	95%-betrouwbaarheidsinterval
Sensitief opvoeden	11	684	2,20**	1,39–3,01
Disfunctioneel disciplineren	4	239	0,58*	0,14–1,02
Opvoedkennis en attitudes	7	535	0,35*	0,08–0,61
Opvoedstress	18	1.306	0,60*	0,21–0,98
Gehechtheid	6	369	0,22	–0,07–0,50
Gedragsproblemen ^a	33	3.001	0,53**	0,40–0,67
Dagelijkse cortisolspiegel	3	264	–0,08	–0,75–0,59
Breakdown	7	999	0,20	–0,41–0,00

Resultaten van de *trim-and-fill*-procedure worden alleen genoemd in de tekst; geen van *trim-and-fill*-procedures leverden andere resultaten op.

^a zonder Baker et al. [18]

* $p<0,05$, ** $p<0,001$

Opvoedstress

Er werd een significant en medium effect gevonden voor opvoedstress ($g=0,60$, $p=0,002$; tab. 1). De resultaten geven aan dat pleeg- en adoptieouders die een interventieprogramma kregen, een grotere afname in opvoedstress ervaren dan de controlegroep.

Kinduitkomsten

Gehechtheid

Er werd geen significant effect gevonden voor gehechtheid ($g=0,22$, $p=0,14$), zie tab. 1. Pleeg- en adoptiekinderen van opvoeders die een interventieprogramma hebben ontvangen, laten geen grotere toename in veilige gehechtheidsrelaties zien dan de controlegroep.

Gedragsproblemen

Er werd een significant en medium effect gevonden voor gedragsproblemen ($g=0,53$, $p<0,001$; tab. 1, zonder uitbijtende resultaten van Baker et al. [18]). De resultaten laten dus zien dat pleeg- en adoptiekinderen van opvoeders die een interventieprogramma hebben ontvangen, een grotere afname in gedragsproblemen laten zien dan de controlegroep. Deze resultaten bleven vergelijkbaar wanneer de uitbijter was meegenomen in de analyses: Hedges' $g=0,56$, 95%-BI 0,42–0,69, $p<0,001$, $k=34$, $N=3.016$.

Dagelijkse cortisolspiegel

Er werd geen significant effect gevonden voor de dagelijkse cortisolspiegel ($g=-0,08$, $p=0,82$; tab. 1). De dagelijkse cortisolspiegel van pleeg- en adoptiekinderen van opvoeders die een interventieprogramma hebben ontvangen verschilt niet ten opzichte van die van de controlegroep.

Breakdown

Er werd geen significant effect gevonden voor breakdown ($g=0,20$, $p=0,05$), zie tab. 1. Kendall's τ suggereerde dat er geen sprake was van publicatiebias, maar de *trim-and-fill*-procedure liet zien dat er vier publicaties ontbreken aan de rechterkant van het gemiddelde. Als deze publicaties ingevuld worden, zou de geschatte effectgrootte verschuiven van 0,20 (95%-BI $-0,41-0,00$) naar $-0,11$ (95%-BI $-0,30-0,08$), wat nog steeds een niet-significant gecombineerde effectgrootte is. De resultaten laten zien dat de onderzochte interventieprogramma's niet effectief waren in het verminderen van breakdown.

Beschouwing

Pleeg- en adoptieouders kunnen baat hebben bij opvoedinterventies die hen ondersteunen bij de uitdagingen in de opvoeding van kinderen met negatieve vroege ervaringen. De effectiviteit van opvoedinterventies voor pleeg- en adoptiegezinnen is onderzocht

in acht meta-analyses met betrekking tot vier ouderuitkomsten, drie kinduitkomsten en breakdown.

De resultaten laten zien dat interventieprogramma's effectief zijn in het bevorderen van sensitief opvoeden en opvoedkennis en -attitudes, en in het verminderen van disfunctioneel disciplineren en opvoedstress. Het grootste effect is gevonden voor sensitief opvoeden, wat op robuuste wetenschappelijke evidentie wijst voor de effectiviteit van bestaande interventieprogramma's gericht op het bevorderen van sensitief gedrag van pleeg- en adoptieouders. Voor disfunctioneel disciplineren, opvoedkennis, attitudes en opvoedstress werden kleinere effecten gevonden.

Ook zijn opvoedinterventies effectief in het verminderen van gedragsproblemen bij pleeg- en adoptiekinderen, maar er zijn longitudinale effectiviteitsonderzoeken nodig om de indirecte effecten op gehechtheid, dagelijkse cortisolniveaus en breakdown verder te onderzoeken. Longitudinale onderzoeken kunnen bovendien inzicht geven in de langetermijneffecten van opvoedinterventies voor pleegzorg en adoptie. Ook dient er in toekomstig onderzoek rekening gehouden te worden met de heterogeniteit tussen individuele onderzoeken, door te controleren voor mogelijke moderatoren als type pleegzorg (bestand versus netwerk), type adoptie (nationaal versus internationaal), duur van de plaatsing en behandeling van de controlegroep (bijvoorbeeld standaardzorg, wachtlijst of dummy-interventie). Deze moderatoren kunnen van invloed zijn op de gevonden resultaten. Door Schoemaker et al. (2020) is een aantal moderatoren onderzocht, waarmee onder andere gevonden is dat interventies effectiever zijn in het bevorderen van sensitiviteit wanneer er gewerkt werd met een hoogrisicogroep (dat wil zeggen opvoeders van kinderen die een hoge mate van gedragsproblemen laten zien), dan wanneer er geen hoogrisicogroep was geïncludeerd [14].

Opvoeders kunnen mogelijk baat hebben bij meer interventieonderzoek voor de bevordering van *evidence-based practice* door hulpverleners. Er moet echter rekening mee gehouden worden dat de meerderheid van de geïncludeerde onderzoeken in onze meta-analyse in de Verenigde Staten (VS) is uitgevoerd. De gezondheidszorg in het algemeen en pleegzorg en adoptie in het bijzonder zijn in de VS anders ingericht dan in Nederland. Voor interventieprogramma's die in de VS effectief zijn worden in Nederland mogelijk niet dezelfde effecten gevonden. Wanneer we willen weten welke opvoedinterventies effectief zijn in het ondersteunen van Nederlands pleeg- en adoptiegezinnen, moeten er meer Nederlandse interventieonderzoeken uitgevoerd worden waarbij ook eventuele verschillende effecten voor bestand- en netwerkpleegzorg onderzocht worden, omdat daar op dit moment erg weinig over bekend is.

Daarnaast is het voor hulpverleners belangrijk om te weten welke specifieke interventie-elementen effectief zijn in het bevorderen van ouder- en kinduitkom-

sten en breakdown. Bepaalde elementen kunnen bijvoorbeeld wel effectief zijn voor netwerkpleeggezinnen (dat wil zeggen een pleeggezin uit het eigen sociale netwerk, bijvoorbeeld familie), maar niet voor bestandspleeggezinnen (dat wil zeggen een pleeggezin dat voorafgaand aan de plaatsing onbekend was voor het kind) door opvoeder-, kind- of gezinseigenschappen. Meer onderzoek naar de effectiviteit van interventie-elementen is daarom nodig. Deze toekomstige onderzoeken kunnen leiden tot de ontwikkeling van interventieprogramma's die speciaal ontworpen zijn voor (Nederlandse) pleegzorg- en/of adoptiepopulaties.

Literatuur

- Ainsworth MDS, Blehar MC, Waters E, Wall S. Patterns of attachment: a psychological study of the strange situation. Hillsdale: Lawrence Erlbaum; 1978.
- Main M, Hesse E. Parents' unresolved traumatic experience are related to infant disorganized attachment status: is frightened and/or frightening parental behavior the linking mechanism? In: Greenberg MT, Cicchetti D, Cummings EM, redactie. Developmental psychology, attachment in the preschool years: theory, research, and intervention. Chicago: University of Chicago Press; 1990. pag. 161–82.
- Fearon RP, Bakermans-Kranenburg MJ, IJzendoorn MH van, Lapsley AM, Roisman GI. The significance of insecure attachment and disorganization in the development of children's externalizing behavior: a meta-analytic study. *Child Dev.* 2010;81(2):435–56.
- Groh AM, Roisman GI, IJzendoorn MH van, Bakermans-Kranenburg MJ, Fearon RP. The significance of insecure and disorganized attachment for children's internalizing symptoms: a meta-analytic study. *Child Dev.* 2012;83(2):591–610.
- Dries L van den, Juffer F, IJzendoorn MH van, Bakermans-Kranenburg MJ. Fostering security? A meta-analysis of attachment in adopted children. *Child Youth Serv Rev.* 2009;31(3):410–21.
- Vasileva M, Petermann P. Attachment, development, and mental health in abused and neglected preschool children in foster care: a meta-analysis. *Trauma Violence Abuse.* 2018;19(4):443–58.
- Oosterman M, Schuengel C, Slot NW, Bullens RAR, Doreijers TAH. Disruptions in foster care: a review and meta-analysis. *Child Youth Serv Rev.* 2007;29(1):53–76.
- Newton RR, Litrownik AJ, Landsverk JA. Children and youth in foster care: disentangling the relationship between problem behaviors and number of placements. *Child Abuse Negl.* 2000;24(10):1363–74.
- Goemans A, Geel M van, Vedder P. Foster children's behavioral development and foster parent stress: testing a transactional model. *Child Fam Stud.* 2018;27(3):990–1001.
- Feldman R, Weller A, Zagoory-Sharon O, Levine A. Evidence for a neuroendocrinological foundation of human affiliation—plasma oxytocin levels across pregnancy and the postpartum period predict mother-infant bonding. *Psychol Sci.* 2007;18(11):965–70.
- Bakermans-Kranenburg MJ, IJzendoorn MH van, Juffer F. Less is more: meta-analyses of sensitivity and attachment interventions in early childhood. *Psychol Bull.* 2003;129(2):195–215.
- Patterson GR. Coercive family process. Eugene: Castalia; 1982.
- Kemmis-Riggs J, Dickes A, McAloon J. Program components of psychosocial interventions in foster and kinship care: a systematic review. *Clin Child Fam Psychol Rev.* 2018;21:13–40.
- Schoemaker NK, Wentholt WGM, Goemans A, Vermeer HJ, Juffer F, Alink LRA. A meta-analytic review of parenting interventions in foster care and adoption. *Dev Psychopathol.* 2020;32(3):1149–72.
- Borenstein M, Rothstein D, Cohen J. Comprehensive meta-analysis: a computer program for research synthesis. Englewood: Biostat; 2005. Computer software.
- Morris SB, DeShon RP. Combining effect size estimates in meta-analysis with repeated measures and independent-groups designs. *Psychol Methods.* 2002;7(1):105–25.
- Borenstein M, Hedges LV, Higgins JPT, Rothstein HR. Introduction to meta-analysis. Hoboken: Wiley; 2009.
- Baker M, Biringen Z, Meyer-Parsons B, Schneider A. Emotional attachment and emotional availability tele-intervention for adoptive families. *Infant Ment Health J.* 2015;36(2):179–92.

Nikita K. Schoemaker, docent.

Wilma G. M. Wentholt, promovendus.

Anouk Goemans, projectmedewerker en gedragswetenschapper.

Harriet J. Vermeer, universitair hoofddocent.

Femmie Juffer, emeritus hoogleraar Adoptiestudies.

Lenneke R. A. Alink, hoogleraar Forensische Gezinspedagogiek en wetenschappelijk directeur van het Instituut Pedagogische Wetenschappen.